

КИЇВСЬКИЙ ЖУРНАЛІСТ

**Альманах
Київської організації НСЖУ
2017-й рік**

2017

у
ї
ї
ї
ї
-
-
е
у
ї
ї
ї
ї
х
'і
й
з-
ї-
ли
м,
о-
о-
су
но
ль-
го
ку
нів
ті
ля
за-
та-
ту

УДК 070(477)(062.552)

ББК 76

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Ю.В. Бондар, А.М. Малієнко, Л.М. Остролуцька, В.Г. Проненко, М.М. Сорока, О.Г. Стоян, З.К. Шарикова, С.В. Шевченко, В.І. Шпак

Автори-упорядники: Ю.В. Бондар, А.М. Малієнко, М.М. Сорока

КИЇВСЬКИЙ ЖУРНАЛІСТ. Альманах Київської організації НСЖУ / Автори-упорядники **Ю.В. Бондар, А.М. Малієнко, М.М. Сорока**

Випущено за рішенням правління Київської організації Національної спілки журналістів України

Черговий випуск альманаху «Київський журналіст» приурочений до XIV звітно-виборної конференції Київської організації Національної спілки журналістів України. Його матеріали розповідають про журналістів, які загинули під час Революції Гідності і АТО, про спілчанське життя, проблеми вітчизняних ЗМІ, окремі сторінки з історії української журналістики та визначні її постаті. Видання доповнене знімками з цієї тематики.

На першій сторінці обкладинки – київський журналіст, завзятий альпініст Валентин ЩЕРБАЧОВ з прапором України на одній з вершин Гімалаїв, на останній – невтомний журналіст-мандрівник Микола ХРІЄНКО перед спуском на дно водойми біля зруйнованого реактора Чорнобильської АЕС.

ISBN 978-617-7381-36-4

© Київська організація НСЖУ
© Ю.В. Бондар, А.М. Малієнко, М.М. Сорока
© ТОВ «Друкарня «Рута»

ЗМІСТ

Михайло Сорока. СЛОВО ДО ЧИТАЧІВ	3
ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР	
Гнат Лейка. «МИ ТАМ, ДЕ НАШ СОЛДАТ!»	7
Сергій Череватий, Володимир Патола, Тетяна Хатамова ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН: ЯК ПРОТИДІЯТИ ІНФОРМАЦІЙНІЙ АГРЕСІЇ	12
Юлія Шипунова. РОМАН СУЩЕНКО — ВИСОКОПОРЯДНА ЛЮДИНА І ГАРНИЙ ЖУРНАЛІСТ-ПРОФЕСІОНАЛ	24
Ольга Стоян. КОГО ЗБИРАЄМОСЯ РОЗДЕРЖАВЛЮВАТИ?!	28
Віктор Шпак. МОВА І БІЗНЕС: ІСТОРИЧНИЙ ЕКСКУРС	33
Павло Смовж. НАША ГАЗЕТА БУДЕ ВИХОДИТИ!	43
...І ЗНОВУ ЙШЛА У БІЙ ЗА ПРАВДУ	47
Анатолій Цибульський. «КИЇВСЬКІЙ ПРАВДІ» — 100	53
Наталія Ситарчук. «ЗІРКА» У МОЄМУ ЖИТТІ	63
Микола ХРІЄНКО. ЖУРНАЛІСТИ В ЗОНІ	66
ІЗ СПІЛЧАНСЬКОГО ЖИТТЯ	
Алла Малієнко. СПІЛЧАНСЬКИЙ КАЛЕЙДОСКОП	92
Лариса Остролуцька. ПОКИ МИ НАВЧАЄМОСЬ, НАМАГАЮЧИСЬ СТАТИ КРАЩИМИ, — МИ ЖИВЕМО!	99
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ «ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР. УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ: ПРОТИДІЯ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ»	104
КИЇВСЬКІ ЖУРНАЛІСТИ У ПОЛЬЩІ	125
ЮВІЛЕЙ ЖУРНАЛІСТА І НАУКОВЦЯ	127
ГЕРОЇ НЕ ВМИРАЮТЬ	
Григорій Цимбалюк. ОСТАННІЙ МРІЙНИК ЕПОХИ МЕРКАНТИЛІЗМУ	131
Андрей Ткач. РЕШАЮЩА НОЧЬ ВЯЧЕСЛАВА ВЕРЕМІЯ	138
Елизавета Киризий. И УЛЫБКИ ПОЯВЛЯЛИСЬ В ОТВЕТ	140
ВОЛОШКИ ВІД КОЛЕГ-ЖУРНАЛІСТІВ	143
Олександр Піддубний. ОЛЕГ ЗАДОЯНЧУК БУВ РЕДАКТОРОМ ВІД БОГА	147
Олена Мігачова. ПОВІСТКА У ПОШТОВІЙ СКРИНЬЦІ, ПРИЧАСТЯ ПЕРЕД ВІДХОДОМ ТА ОСТАННІЙ РЕПОРТАЖ	149
НЕЗАБУТНІ	
Віталій Святовець. ВІН ЖИВ І ТВОРИВ З УКРАЇНОЮ В СЕРЦІ	154
Андрій Мельничук. «МИ НЕ З КНИГ ПРИЙШЛИ...»	162
Алла Малієнко. ПАМ'ЯТТЮ ЗІГРІТІ	164
Микола Шибик. ОСНОВА	170
Станіслав Лазебник. «У ЗЛИХ ПІСЕНЬ НЕ БУВАЄ»	175
Наталія Сидоренко. ЛІТОПИСЕЦЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ	178
Віктор Пасак. РАТАЙ УКРАЇНСЬКОГО ЕФІРУ	182
Станіслав Прокопчук. «НА ДАЛЬНІЙ СТАНЦІЇ ЗЙДУ...»	189
АВТОРИ КНИГ – КИЇВСЬКІ ЖУРНАЛІСТИ	
Андрій Мельничук. «МЕНІ І ВДЕНЬ, І ВНОЧІ СНИТЬСЯ ОТА БЛАГОДАТЬ НАД ДНІПРОМ» ...	195
ФОТОАЛЬБОМ «МАЙДАН ГІДНОСТІ»	200
Лариса Остролуцька. НІЩО ТАК НЕ ЗБЛИЖУЄ ПОЗИЦІЇ, ЯК ПРАВДА	202
Михайло Сорока. «В АРХІВАХ НЕМАЄ ДАНИХ ПРО ЛЮДИНУ, ЯКУ ВИ РОЗШУКУЄТЕ»	206
Василь Клічак. ПЕРША ІНФОРМАЦІЙНА	211
Олександр Кавуненко. МАЛЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО — ОСНОВА ВИДАВНИЧОЇ ГАЛУЗІ	213
Юрій Серов. НАПРОЧУД СУЧАСНИЙ «СОЛОВЕЦЬКИЙ РЕКВІЄМ»	214
АНОТАЦІЇ	216
«ЗОЛОТІ ІМЕНА УКРАЇНСЬКОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ» — У МЮНХЕНІ	221

МОВА І БІЗНЕС: ІСТОРИЧНИЙ ЕКСКУРС

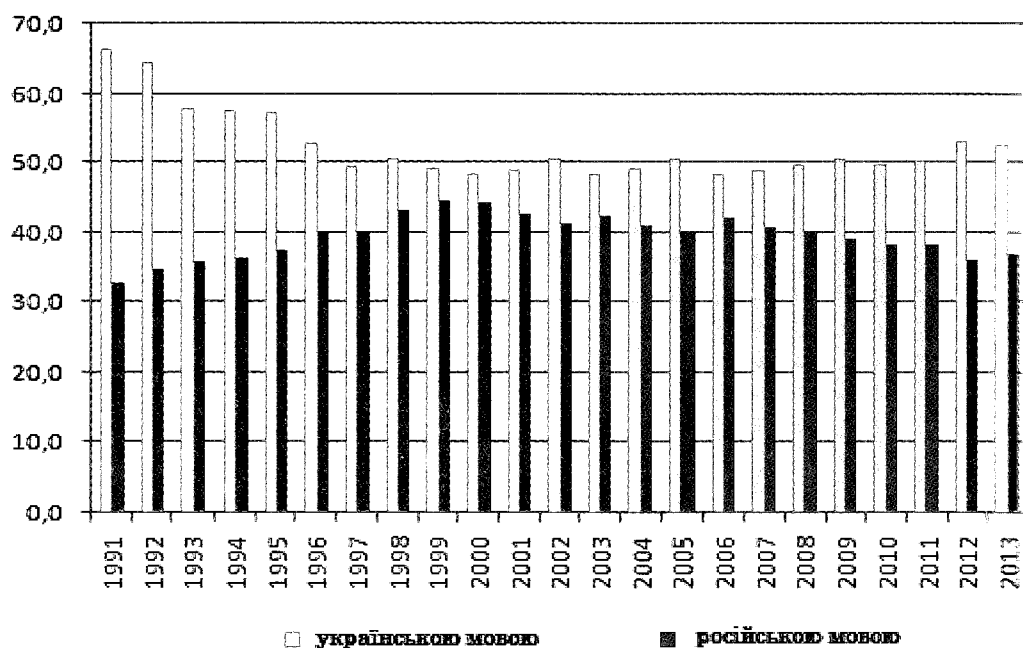
Продукція видавничих підприємств за своєю природою багатофункціональна. Так, розглядаючи національний інформаційний простір, ми говоримо, що видавнича продукція є, з одного боку, його структуроутворюючим елементом, а, з другого, наприклад, з комерційних інтересів, є залежною від його стану та потреб. Не секрет, що більшість газет, зорієнтованих переважно на читачів південних та східних регіонів, виходять недержавною мовою через кон'юнктури тамтешнього ринку. Чимало навіть загальнонаціональних видань є двомовними, в першу чергу, саме з цих причин. Якщо відкинути політичну складову, хоча іноді саме вона є домінуючою, то головним редакторам і фінансовим менеджерам простіше пристосуватися до реалій, ніж робити свій продукт таким, щоб його читали незалежно від того, якою мовою його подано. Чинovníки стоять осторонь від цих проблем, мовляв, ми будемо демократичне суспільство і всі мови у нас рівні. Одним із наслідків такої позиції є повне неприйняття окремими громадянами України всього українського, прояви сепаратизму, що призвели до трагедії 2014–2017 років.

В.В. Лизанчук наголошує: «Нині найважливішим, нагальним завданням журналістів в Україні є формування у людей державницького мислення як мислення національно-морального, демократичного, патріотично-громадянського, відповідального за особисту долю, долю родини, України. Українському народові треба повернути національну історичну свідомість, дати, за словами Григорія Сковороди, духовний меч як найвищу духовну, моральну, патріотичну, естетичну цінність. Святий обов'язок журналістів — донести до всіх людей гуманістичний зміст української національної ідеї, всебічно розкрити, показати, що незмінною її складовою сутністю є державна незалежність, самодостатня цінність особистості, розвинена національна самоповага, господарська дбайливість, чесність, порядність, патріотизм, взаємодопомога, матеріальний добробут». Заглибимося в історію проблеми. Газети в Україні виходять державною мовою, мовами національних меншин, є двомовні та багатомовні. Левову частку становлять видання українською та російською мовами. І це не дивно, за результатами перепису 2001 року, 85,2 % українців назвали рідною українську мову і 14,8 % вважають рідною російську. (Станом на 5 грудня 2001 р. загальна кількість населення України становила 48 млн. 241 тисячу осіб, з них представників титульної нації — 37 млн 542 тисячі, що становить 77,8 %. — **приміт. автора.**) У функції мови міжнаціонального спілкування в Україні домінувала не українська, що було б закономірно для державної мови, а все ще російська. Так, 62,5 % білорусів, 83 % євреїв, 88,5 % греків, 58,7 % татар, 30,3 % болгар, що мешкають в Україні, назвали рідною російську мову, тоді як українську вважають рідною в тих же групах відповідно 17,5 %, 13,4 %, 4,8 %, 4,5 %, 5,0 %. Лише 71 % поляків, що мешкають в Україні, назвали рідною українську мову і тільки 15,6 % — російську. Росіяни становили найчисленнішу національну меншину — їх мешкало в Україні 8 млн 334 тисячі осіб, що складало 17,3 %. Для абсолютної більшості росіян рідною була своя мова, українську назвали рідною 3,8 % росіян.

З 1991 р. до 1995 р. спостерігалось поступове зменшення показників випуску газет українською мовою, з 1269 до 1005 видань. 1994 року у порівнянні з 1992-м кількість центральних газет, що друкувалися українською мовою, зменшилася з 59,1 % до 27,4 %, а в місцевих мас-медіа частка україномовних видань зменшилася з 55,7 % до 46,8 %. 1995 року з 400 газет, розрахованих на загальнодержавну аудиторію, виключно українською мовою друкувалося лише 103 видання (25 %). У наступні роки ситуація почала виправлятися, і 1996 року цей показник повернувся на стартові позиції і продовжував певний час зростати. Тривало це недовго. У 1999–2001 рр. підйом припинився. Проте 2002 р., на тлі зростання політичної самосвідомості було досягнуто абсолютного максимуму, коли виходило 1539 україномовних газет. На кінець досліджуваного періоду ситуація знову погіршилася. 2010 року було 1171 таких газет, що менше показника 1991 року. Прихід до влади проросійської команди поглибив ситуацію. Критичним можна назвати 2012 рік, коли вперше за всю історію незалежної України кількість російськомовних газет за кількістю назв суттєво переважила україномовні видання. У першому півріччі 2014 року виходило лише 984 газети українською мовою.

Аналіз частки україномовних видань до загальної кількості теж показує невтішні результати. Якщо 1991 року частка таких газет складала 66,5 %, то 2010 р. — 49,9 %, тобто менше половини. Динаміка змін кількості україномовних та російськомовних видань до загальної кількості представлена на мал. 1.

Деякі інші тенденції у сегменті російськомовних газет. Для них характерні чотири періоди: розвитку: 1991–1994 рр. — період очікування; 1995–1998 рр. — період

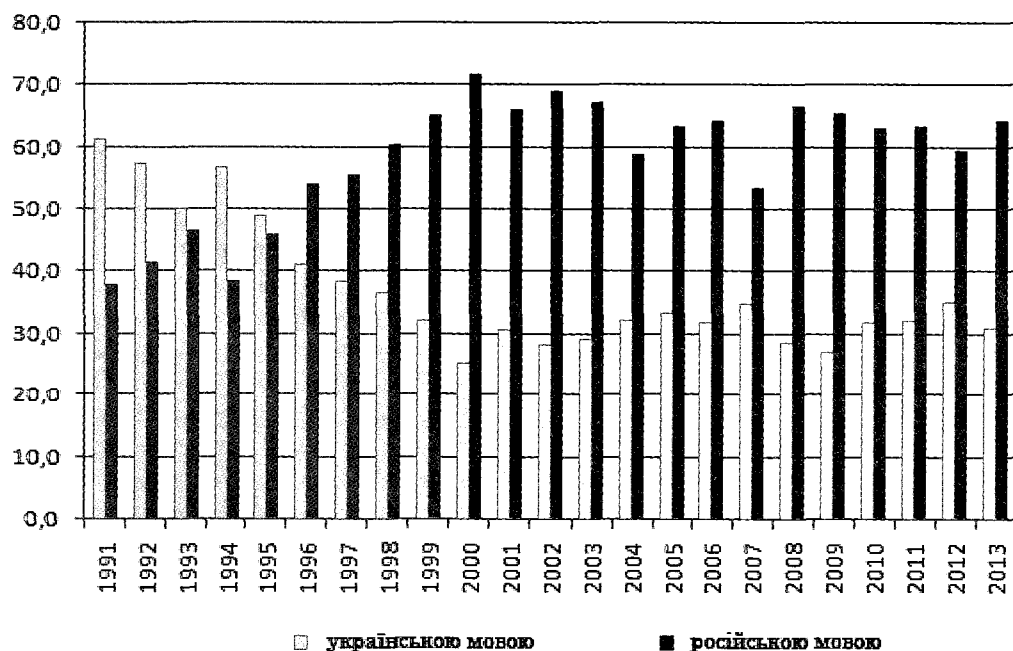
Мал.1. Кількість україномовних (А) та російськомовних (В) газет за кількістю назв у % відношенні до загальної кількості назв

стрімкого зростання; 1999–2006 рр. — період стабільності та 2007–донині — період природного зменшення кількості назв. У перші два роки незалежності кількість центральних газет, що виходили російською мовою, збільшилася з 5,7 % до 12,7 %. Щодо частки цих видань у загальній кількості, то тут, на відміну від українських, вона з року в рік збільшується — від 32,9 % у 1991 р. до 38,4 % у 2010 р.

Ще більш глибоку кризу виявляє аналіз річних накладів. По-перше, прослідковується нерівномірна, але стала тенденція до зменшення кількості надрукованих газет українською мовою. 1991 року їх річний наклад становив 2,3 млрд примірників, а 2010 р. — 1,0 млрд примірників. Абсолютний мінімум випав на 1996 рік, коли було видруковано лише 654 845,1 тис. прим. Найвищий наклад був 2005 року — 1 668 318,2 тис. примірників, що становило лише 73 % від показника 1991 р. По-друге, лише до 1995 р. наклад газет українською мовою домінували у загальній кількості випущених газет.

Після певного падіння з 1991 по 1994 рр., відбулося стрімке збільшення накладів російськомовних видань, що досягли свого піку 2002 року на позначці у 3 359 990,4 тис. примірників. У цей рік наклад цих видань складав 69,1 % від загального накладу. Таке домінування збереглося і 2010 року — 63,2 %, при тому, 1991 р. наклад газет російською мовою в Україні становив лише 38,0 % загального накладу. Динаміка змін річних накладів україномовних та російськомовних видань до загальної кількості представлена на мал. 2.

На перший погляд, 2012 р. можна було б заспокоїтися, бо річний наклад російськомовних газет значно скоротився, але це відбулося на тлі падіння накладів україномовних видань. Як свідчить статистика, 2012 року в Україні 71,8 % газет

Мал.2. Кількість україномовних (А) та російськомовних (В) газет за річним накладом у % відношенні до загального накладу

накладом, що становить 60,8 % загальної кількості, складають не україномовні видання. Подібна ситуація і в журнальному сегменті: 59 % журналів накладом, що становить 83,1 %, видаються іншими мовами.

За даними соціологічної служби «ТІМБ», в Україні в четвертому кварталі 2011 року та першому кварталі 2012 року першу п'ятірку газет за охопленням аудиторії одного номера видання наведено в таблиці 1.

Таблиця 1.

Перша п'ятірка газет за охопленням аудиторії одного номера видання

Видання	Охоплення населення Суг %
«Аргументы и факты»	11,0
«Сегодня»	10,3
«Факты»/ «Факты и комментарии»	9,5
«Комсомольская правда в Украине»	7,5
«Експрес»	2,5

Серед названих вище видань лише «Факты»/«Факты и комментарии» та «Експрес» мають україномовні версії, решта — російськомовні видання. Крім того, «Аргументы и факты» та «Комсомольская правда в Украине» взагалі привнесені до нас з іншої країни. На жаль, в Україні є поширеною практикою, коли в україномовних за назвою газетах чи журналах, крім редакційних, взагалі відсутні україномовні матеріали.

Ще красномовніша ситуація з журналами для жінок, що охоплюють, за даними цього ж дослідження, 18,6 % населення країни. Першу п'ятірку видань для жінок за охопленням аудиторії одного номера видання наведено в таблиці 2.

Таблиця 2.

Перша п'ятірка видань для жінок за охопленням аудиторії одного номера видання

Видання	Охоплення населення Сvr %
«Лиза»	5,4
«Отдохни!»	4,9
«Натали»	2,5
«Единственная»	2,3
«Добрые советы»	2,1

Як бачимо, серед лідерів жодного україномовного видання. Комерційні інтереси видавців взяли гору над патріотичними.

Подібна тенденція має довге коріння. Загальний річний наклад журналів та інших періодичних видань у 2003 р. становив 129 692 тис. примірників, а українською мовою видано лише 24 344 тис., тобто близько 19 %, тоді як в 1995 р. ще видавалося 70 %.

У 2012 р. на одного українця припадало 23 газети рідною мовою на рік, а на одного росіянина, який проживає в Україні, — 123 примірники, або у 5,4 рази більше.

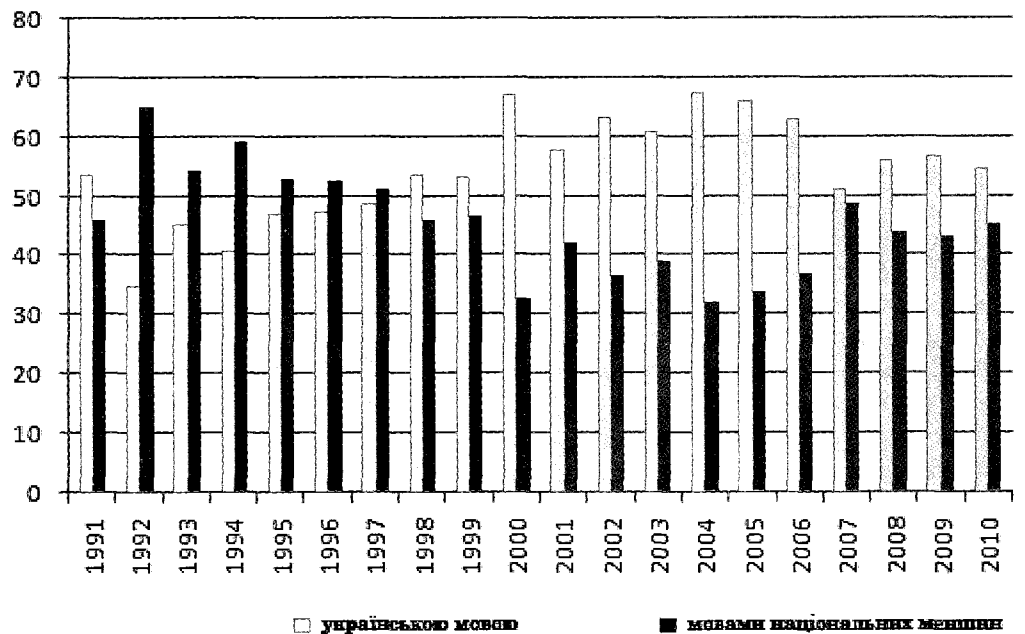
В останнє десятиріччя відбулися зміни в соціально-політичній ситуації в країні і у самих мас-медіа. З'явилася велика кількість нових видань, господарями яких є олігархічні клани. Інформаційний простір перерозподілений між кількома сім'ями. Загострилося протистояння між владою і опозицією, відбувся чіткий перерозподіл між газетами, які підтримують опозицію, та тими, хто відстоює позицію влади. Відбувся перерозподіл інформаційного простору: виникли нові видання, а деякі припинили існування або втратили незалежність, але загальні тенденції розвитку ЗМІ збереглися. Мова видань почала напряму залежати від уподобань власників.

На прилавках українських магазинів і кіосків україномовні газети та журнали досі в меншості, а глянцеви журналів українською взагалі немає. «Видавці керуються в першу чергу потребами ринку, — пояснює заступник української версії жіночого журналу «ELLE» Мирослава Макаревич, — а в Україні він такий, що українською друкуватися не вигідно. Це стосується і газет, і журналів — як спеціалізованих, так і розважальних. Більшість із них розраховані на мешканців міст, де переважно спілкуються російською.» Сюди слід додати, що мовою бізнесу в Україні є російська мова.

Головний редактор «Газети по-українськи» Володимир Рубан вважає: «Проблема україномовних видань, зокрема газет, полягає в тому, що коли ти виходиш на ринок, то ти відразу розумієш, що зможеш працювати тільки з половиною українського ринку. Тому що ніхто в Донецьку, Луганську, Харкові чи Сімферополі не візьме твою газету на реалізацію. Відповідь одна: «У нас на украинском вообще не читают, поэтому мы даже не будем пробовать продавать вашу газету». Видання ж, які виходять російською, одразу можуть працювати з усією територією України, відповідно комерційні шанси в україномовного видання відразу вдвічі менші, ніж у російськомовного».

Держава мала б втрутитися і захистити свою мову. Наприклад, чимало редакторів газет пропонують ввести на певний період норму, коли кожне загальноукраїнське видання повинне не менше половини свого накладу друкувати українською мовою. Це адміністративний підхід, який може вплинути на ситуацію лише частково. Він може спрацювати тільки в комплексі з суттєвим підвищенням якості україномовних продуктів. До прикладу, весь колишній Радянський Союз співав «Червону руту» Володимира Івасюка. Тоді російськомовні громадяни не вимагали перекладу, і залюбки сприймали українську. Або приклад «Океану Ельзи».

Щоб зробити узагальнюючі висновки, слід проаналізувати ситуацію і в книговидавничій галузі. Книги і брошури в Україні видаються понад 20 мовами світу. За даними Книжкової палати України, питома вага україномовних видань у загальній кількості випущених книг за перші роки існування України як незалежної держави після спаду 1992 р., мала тенденцію до зростання. Частка україномовних видань у загальній кількості випущених книг збільшилася за кількістю назв від 35 % у 1992 р.

Мал. 3. Кількість україномовних та мовами національних меншин книжок за річним накладом у % відношенні до загального накладу

до 66 % у 2011 р., а за накладом — від 34,9 % до 50,5 % у 2011 р. Динаміку змін річних накладів україномовних та мовами національних меншин видань до загальної кількості представлено на мал. 3. Слід відзначити, що видання російською мовою становлять 92–96 % від усіх неукраїномовних книжок.

Але насправді за цифрами нібито покращення ситуації з україномовними виданнями криється зовсім неспроста, якщо не кризова картина. Наприклад, 2003 року було випущено 13805 назв книжок, з них 8730 українською мовою, загальний наклад становив 39,5 млн примірників, українською — біля 24 млн примірників. Водночас, тільки освітньої літератури за держзамовленням, що переважно друкується державною мовою, видано близько 26 млн примірників, або понад 65 % загальної кількості книжок. До речі, для європейських країн кількість освітніх видань становить лише від 15 % до 30 %. Тоді виникає слушне запитання, а скільки книжок залишається для решти населення? 35 %, причому, переважно, не українською. Проте саме комерційна книжка є показником розвитку видавничого бізнесу в кожній країні.

Того ж року за розрахунками Української асоціації видавців та книготорговців, в Україні було реалізовано книжок українських видавництв лише 7 % (2,77 млн примірників), проте продукції, виданої переважно в Росії, було продано на суму близько 170 млн доларів. Йшло активне проникнення іноземної продукції, як правило, не найкращого ґатунку, та ще й нерідко з пропагандою ідей далеких філософії українства. Як наслідок, Україна зазнавала духовних втрат і втрачала національний інформаційний простір.

Критична ситуація з україномовною художньою літературою. 1990 року було видано 500 назв книжок середнім накладом 41,7 тис. примірників. Надалі ситуація погіршувалася. 1994 року стався абсолютний провал — 197 назв накладом 1,8 тис. примірників. На кінець тисячоліття кількість назв зменшилася практично вдвічі, наклад — у 35 разів. У такому критичному стані ситуація перебуває і донині. У 2007 р. сукупний наклад художньої літератури українською мовою втричі менше російською, відповідно 25,3 % і 73,4 %. Тобто на одного жителя в Україні випало лише 0,04 художньої книги українською мовою. Середній наклад одного назвального видання з художньої літератури становив 1,2 тис. примірника, російською — 4,4 тис. примірника. Не набагато краща ситуація з книжками для дітей: середній наклад дитячої книжки у 2007 р. українською мовою був 4,1 тис. примірників, російською — 5,2 тис. примірника.

І року і без того критична ситуація поглибилася. Кількість україномовних видань зменшилася до 61 %, а наклад книг та брошур, виданих іншими мовами, склав понад 17 тис. примірників, тобто більшу частину загального числа виданих книг. Українською мовою видано 16 949,3 тис. примірників, російською — 17 386,2 тис. примірника.

Інформацією президента Української асоціації видавців та книготорговців, поширеною виданням «Комерсант-Україна», у 2012 р. кількість виданих книг на внутрішньому ринку зменшилася на 15 % порівняно з 2011 р. В Україні видається одна книга на рік на людину, тоді як в Росії — п'ять книг, у Німеччині — 4,5, у країнах ЄС — 7. Показник менше 2,5 примірника на людину на рік свідчить про неможливість подолати яку негативно позначається на інтелектуальному розвитку населення...

Відсутні статистичні дані не дають повної реальної картини насиченості книжковою продукцією України різномовними виданнями. Проведений аналіз показує дещо іншу картину. Наприклад, дані Книжкової палати України, яка є основним джерелом інформації, не враховують імпорту книг з Росії.

Українській асоціації видавців та книготорговців, спираючись на оповіщені дані по обсягах поставок в Україну російської книги, накопичені за останні 13 років, констатували, що на українському ринку склалося таке співвідношення російської і вітчизняної книги: 120–130 млн. російських до 30–40 млн. українських книжок, або приблизно 80 % до 20 % (80:20). Тобто, якщо взяти одну російську книгу, вилучивши із загального переліку україномовні підручники і посібники середньої та вищої школи, то співвідношення російськомовної до україномовної книги (з урахуванням із україномовними виданнями, що друкуються в Росії) становитиме приблизно 80:20, тобто російською до 35–40 % українською.

На основі цього можна зробити неупереджений висновок, що в Україні на тлі загального незадоволеного стану видавничої галузі не забезпечено попит ані на україномовну літературу, ані на україномовні друковані ЗМІ. Щодо такого стану речей, то тут у українських діячів, політиків та й науковців існують різні думки.

Важко також забувати про активну позицію Росії щодо насаджування російської мови в Україні. Уже за перші десять років нового тисячоліття вони ухвалили кілька федеральних цільових програм, спрямованих на просування та посилення ролі російської мови. Зокрема, програма «Російська мова» на 2002–2005 роки, Програма «Російська мова» Російською Федерацією інтеграційних процесів у сфері освіти в СНД на 2004–2005 роки, федеральна цільова програма «Російська мова» на 2006–2010

роки. Наслідками реалізації цих програм, за інформацією газети «День», мало стати різке збільшення частки осіб, які володіють російською мовою, серед населення держав — членів СНД та країн Балтії з 15 % у 2005 році до 40 % у 2010 році. При цьому лише на вивчення стану і реального використання російської мови в державах — членах СНД та країнах Балтії на 2006–2010 роки з федерального бюджету виділено 0,82 млн рублів; із позабюджетних коштів — 2,2 млн рублів. Також передбачено виділення 401,68 млн рублів з федерального бюджету РФ та 45,5 млн рублів із коштів бюджетів суб'єктів РФ на реалізацію заходів із зміцнення позицій російської мови в державах СНД і країнах Балтії.

Не шкодують росіяни грошей і на проведення безлічі міжнародних заходів, що мають практично пропагандистський характер. Показним є виступ посла Російської Федерації в Україні Михайла Зурабова на Міжнародному форумі на захист російської мови у країнах СНД, організованого в Києві «Правозахисним рухом «Російськомовна Україна», де, зокрема, він наголосив: «Ми зараз на етапі модернізації, а технологічний прогрес, який спостерігається найближчим часом, без ефективної мови неможливий. Що б там не казали, відмовитися від досягнення, яким є російська мова, ми не можемо. Без російської мови шанси, щоб наші співвітчизники, все населення пострадянського простору мали можливість опинитися у «золотому мільярді», вкрай невисокі».

Безумовно, що така цілеспрямована робота дає результат — вплив російської посилюється.

Ось які висновки наведено в аналітичному огляді «Становище української мови в Україні в 2012 році», оприлюдненому з нагоди Дня української мови рухом «Простір свободи» за сприяння інтернет-видання Texty.org.ua: «Українську мову називають рідною 2/3 громадян України, а 53 % спілкуються переважно українською. Однак в незалежній Україні діють потужні чинники русифікації та формування у носіїв української мови комплексу меншовартості, зауважують автори дослідження. Найпотужнішими з цих чинників є телебачення та радіо, а також значною мірою сфера послуг і друковані видання... Українською мовою в 2011/12 році навчалися 81,9 % школярів, що на 0,3 % менше, ніж роком раніше. Факт зменшення частки учнів, що навчаються українською, зафіксовано вперше за роки незалежності України. Є підстави вважати, що після опрацювання статистичних даних за 2012/13 навчальний рік буде зафіксовано ще більше зменшення числа учнів, що навчаються українською. При цьому найбільше русифікація спрямована на першокласників, що в майбутньому спричинить значно масштабніші зсуви в мові освіти на користь російської. Здебільшого українською мовою поки що навчаються школярі у 23 з 27 регіонів України. Винятками залишаються Донбас і Крим, причому в Криму навчаються українською менше 8 % дітей». Автори огляду звертають увагу на те, що правове становище української мови у 2012 р. катастрофічно погіршилося через скандальне прийняття Закону «Про засади державної мовної політики», який запустив процес руйнування мовно-культурного простору країни. Якщо цей закон не буде скасовано в законодавчому чи судовому порядку, хвиля русифікації і регіональної фрагментації України ставатиме з часом дедалі потужнішою і загрожуватиме не лише українській мові, але й незалежності та цілісності країни. Документ базується на даних статистики, соціології та власних моніторингових дослідженнях, здійснених волонтерами по всій країні.

Чимало науковців вважають таку картину наслідками трагедії історичного характеру.

Існує і протилежна думка, коли зневажання державної мови називається «тріумфом демократії». Так, в Одесі міська влада ухвалила програму збереження та розвитку російської мови в Одесі на 2011–2015 рр. Батькам надано право вільно обирати мову навчання для своїх дітей у будь-якій з одеських шкіл – достатньо набрати не менш ніж 15 відповідних заяв. Як наслідок, якщо 2010 року співвідношення між батьками, які бажають навчати дітей українською й російською, становило, відповідно, 61,5 % на 38,5 %, то нині частки стали практично рівними: 48 % — за російську, 52 % — за українську. Заступник начальника міського управління освіти Вікторія Іщенко вважає, що перешкоджати такому процесу щонайменше недемократично: «Ми дуже пишаємося, що в нас у школах — триумф демократії: батьки можуть обрати мову навчання, і такі умови створені в кожному навчальному закладі, окрім одного».

Тоді постає питання, коли ми говоримо про демократію, то з кого ми беремо приклад? Приміром, у демократичній Франції 1994 р. було прийнято закон про захист французької мови. Згідно з законом, порушенням вважається навіть вживання слова іншомовного походження, якщо для нього є французький відповідник. Порушник має сплатити штраф, еквівалентний 9 тис. доларів США, інакше йому загрожує шість місяців ув'язнення. При цьому ніхто не говорить про порушення прав людини. А хіба можна порівняти ситуацію з французькою мовою з відповідною ситуацією в Україні, де протягом трьохсот років здійснювалася сувора політика русифікації?!

На думку автора, це прекрасно, коли люди, крім рідної, володіють ще однією або декількома мовами. Багато в чому це є ознакою рівня культури нації, готовності життя у все більш глобалізованому світі. Знання мови сусідніх держав є природним. Тому потрібно вітати усе, що сприяє розвитку мов у країні. Але все це має відбуватися на тлі всебічного і всеохоплюючого розвитку мови корінного населення — державної мови. Слабо віриться в те, що можна виховати патріота своєї країни, який зневажає мову своїх дідів та прадідів. І тут своє слово мають сказати державні інституції, політикум, громадські організації. Вони повинні стати на захист української мови, створити умови для її домінування в інформаційному просторі країни без ущемлення інших мов населення України. Одним із інструментів такої політики покликана стати видавнича справа як елемент та носій культурного надбання нації.

Революція гідності примусила можновладців скасувати цілу низку дискримінаційних щодо розвитку української мови законів. Створено нове Міністерство інформації, яке повинно зупинити або хоча б знівелювати російську інформаційну агресію проти України. Починає прокидатися і Держкомтелерадіо України, який звернувся до Державної фіскальної служби України з проханням включити до Переліку товарів, заборонених до ввезення на митну територію України, книжкові видання антиукраїнського змісту.

«Ці заходи продиктовані необхідністю запобігти застосуванню Російською Федерацією проти громадян України методів інформаційної війни та дезінформації, поширенню ідеології людиноненависництва, фашизму, ксенофобії і сепаратизму. — говорить перший заступник голови Держкомтелерадіо Богдан Червак. — Після

аналізу книжкового ринку, продукції, яка потрапляє або може потрапити в українську торговельну мережу з Російської Федерації, складено список книг анти-українського спрямування. У ньому зараз — 38 назв видань таких одіозних персонажів, відомих українофобів, як Е. Лимонов, С. Доренко, сповідувач праворадикальних, екстремістських, імперських ідей О. Дугін, штатний автор «російського імперського руху» С. Родін та ін. Назви їхніх опусів уже говорять самі за себе: «Вперед в СССР», «Сверхчеловек говорит по-русски», «Независимая Украина: крах проекта», «Киев капут», «Поле боя — Украина. Сломанный трезубец».

Для бізнесмена-видавця має бути і морально і комерційно вигідно випускати видавничу продукцію державною мовою. Безумовно, держава має опікуватися виданнями мовою національних меншин, які проживають в Україні. Це природно, але не можуть видання однієї, навіть численної меншини, домінувати у загальнонаціональному інформаційному просторі. Богдана Павличко, директор видавництва «Основи», яке ще з 1990-х років видає твори провідних науковців світу українською мовою, визнає, що українські книговидавці нині плывуть проти течії масових смаків.

Оскільки найсуттєвішою і найбільш очевидною формою репрезентації культури є мова, тому у справі національної ідентифікації і консолідації вона має розглядатися як потужний чинник.